

Kulturhistorisk inventering i Sunne kn 1978

V. Ämterviks sn

Rapport från Värmlands museum

1	Förord	2
2	Inledning	3
3	Motivering	3
4	Redovisning	4
5	Principer för urvalet av inventeringsobjekt	6
6	Värdefulla miljöer och landskapsavsnitt	8
	A. Bäckebron - Elofstorp	9
7	Fornlämningar	10
	Förteckning över förhistoriska lämningar, milstenar m.m. i Västra Ämterviks socken	13
	Fornlämningar	13
	Anläggningar som måste kontrollundersökas	14
	Milstenar, minnesstenar och andra lämningar från historisk tid	15
8	Förteckning över särskilt beaktansvärda byggnader i Västra Ämterviks socken	16
9	PM i byggnadsvård	21

FÖRORD

Värmlands museum har under juli 1978 på uppdrag av Sunne kommun utfört en kulturhistorisk bebyggelseinventering i kommunen. Inventeringen omfattar den befintliga bebyggelsen och fornlämnningarna inom Västra Änterviks socken.

Samtliga fastigheter i inventeringsområdet har besiktigats och de kulturhistoriskt värdefulla har därvid registrerats. Följande rapport innehåller presentation av särskilt beaktansvärda byggnader, genomgång av fornlämningsbeståndet, samt med utgångspunkt från detta, förslag till kulturhistoriskt värdefulla miljöer, värda speciell hänsyn i den fysiska planeringen.

Fältarbetet 1978 har utförts av arkitektstuderande Elisabeth Göthberg och Nora Fabo. Renskrivning av inventeringsblanketterna har skett genom Sunne kommunkontor och fotomonteringen har utförts av fru Lisbeth Carlsson. Arbetet har stått under ledning av antikvarie Eva Björkman. För den arkeologiska genomgången har amanuens Göran Wettergren svarat. Bearbetning och presentation av materialet har gjorts av Eva Björkman i samarbete med Göran Wettergren och landsantikvarie Gösta von Schoultz.

Det är angeläget att kommunala och enskilda följer upp inventeringen och verkar för att de kulturhistoriskt värdefulla miljöer och byggnader som finns redovisade i utredningen bevaras och skyddas.

Karlstad i maj 1979

/Gösta von Schoultz/
landsantikvarie

INLEDNING

Byggnadsinventeringen har varit selektiv, dvs målet har varit att i det totala byggnadsbeståndet påpeka kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer. Dessa är framför allt sådana som ännu idag har sin tids-typiska karaktär bevarad. Arbetet har utförts enligt i detta sammanhang gängse inventeringsmetodik, vilken finns beskriven i "Byggnadsinventering, förslag till riktlinjer. Riksantikvarieämbetet, Småskrifter och särtryck nr 17, Stockholm 1971".

Resultatet föreligger i ca 100 inventeringsblanketter, var och en redovisande en fastighet, och ca 700 svartvita fotografier.

Ekonomiska kartan (1:10 000) har använts vid fältarbetet. Inventerade fastigheter, fornlämningar, lämningar från historisk tid och utvärderade miljöer har sedan redovisats på kartor i skala 1:10 000 och 1:100 000.

Denna inventeringsrapport är avsedd som ett underlag för byggnadsnämndens och kulturnämndens arbete och kommunens detaljplanering inom ramen för den översiktliga fysiska planeringen. Den avser emellertid också att vara till vägledning för allmänheten.

Det fullständiga utredningsmaterialet finns tillgängligt för allmänheten i ett exemplar hos byggnadsnämnden i Sunne och ett hos Värmlands museum, Karlstad.

En inventering av detta slag är aldrig slutgiltig. Framtida värderingar kommer med all sannolikhet att medföra en annorlunda och vidare syn på gamla byggnader. Av vikt är att framhålla att de fastigheter som presenteras i denna rapport inte är de enda med kulturhistoriskt värde. Vad som här presenteras är en sammanställning av de angelägnaste skyddsobjekten.

MOTIVERING

Kulturlandskapet är ett resultat av människors verksamhet under lång tid. I äldre tid var exploateringen av landskapet måttlig, medan dagens tekniska möjligheter medför en långt gående omvandling. En stor del av den

ursprungliga miljön måste förändras, men genom den medvetna planering som nu påbörjats kan man åstadkomma att huvuddragen i den tidigare utvecklingen även fortsättningsvis skall kunna urskiljas. Om de viktigaste historiska minnesmärkena, miljöerna och landskapspartierna inpassas i den nya bebyggelsen, respektive inte helt tillåts försvinna i avfolkningsbygderna, möjliggör detta ett upprätthållande av bygdens historiska kontinuitet. Kulturarvet utgör en värdefull källa till ökad förståelse för och större samhörighet med bygden.

Vid den kulturhistoriska inventeringen har vi utgått från att man bör försöka bevara det som är eller varit normalt för bygden och inte det unika. På lång sikt framstår det en gång ordinära som det ur kulturhistorisk synpunkt värdefulla. Bygdens gamla vägnät liksom de gamla by- och gårdsnamnen bidrar också till att bevara kontinuiteten, varför det är angeläget att de bibehålls.

I de fall där äldre bebyggelse måste försvinna är det viktigt att den noggrant dokumenteras innan rivning igångsättes.

REDOVISNING

Inventeringsmaterialet redovisas i 1) värdefulla miljöer och landskapsavsnitt, 2) fornlämnningar och 3) särskilt beaktansvärda byggnader. Med särskilt beaktansvärda avses här byggnader med stort kulturhistoriskt värde (jfr principer för urvalet av inventeringsobjekt, sid. 6), vilkas bevarande kan anses vara av väsentligt allmänt intresse. Miljöer och byggnader markeras på kartor. De fastigheter som inventeras är förtecknade i bokstavsordning efter fastighetsbeteckningen.

Det finns för närvarande inte samma generella lagskydd för byggnader av kulturhistoriskt värde som i fråga om fornlämnningar. Idag har vi i Värmland ca 50 byggnader, skyddade enligt 1960 års lag om byggnadsminnen. Inom Sunne kommun finns hittills en, nämligen Mårbacka herrgård i Ö. Ämterviks socken. En byggnad kan förklaras som byggnadsminne om den väl bevarar och visar äldre tiders byggnadsskick eller minnet av en historisk händelse. Häruti inrymms såväl bostadshus som nyttobyggnader av annat slag, t.ex. industriminnesmärken. Kyrkans byggnader faller under en särskild lagstiftning.

Det nämnda lagskyddet är endast tillämplbart på enskilda byggnader och kan ej användas för skydd av miljöer. Däremot finns vissa paragrafer i byggnads- och naturvårdslagarna som kan användas för miljöskydd. I byggnadslagens § 86 anges att i område med historiskt eller konstnärligt värdefull bebyggelse nybyggnad icke må företagas utan länsstyrelsens tillstånd. Byggnadsstadgan innehåller också anvisningar rörande äldre bebyggelse och nybyggande. I § 9 stadgas att områden med särskild naturskönhet eller säregna naturförhållanden, bebyggelse med särskilt värde ur historisk eller kulturhistorisk synpunkt /---/ skola såvitt möjligt bevaras". Väsentligast i detta sammanhang är dock § 38 som lyder "Åt byggnads yttre skall givas sådan utformning och färg, som stads- eller landskapsbilden fordrar och som befinnes lämplig såväl för byggnaden i och för sig som för en god helhetsverkan". "Byggnad av större värde ur historisk, kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt må icke förvanskas vare sig genom arbeten å själva byggnaden eller genom bebyggelse i grannskapet".

Även i naturvårdslagen finns i § 19 angivet skydd för landskapsbilden. Med den snabba utvecklingen som vi befinner oss i blir det alltmer uppenbart att ett större antal hus måste skyddas än man tidigare räknat med. Där inte aktiva åtgärder vidtas försvinner den äldre bebyggelsen. Bevaringsplaner måste upprättas före planering av nybebyggelse.

Den förteckning över särskilt beaktansvärda byggnader, som här nedan presenteras, samt det övriga inventeringsmaterialet avses ligga till grund för byggnadsnämndens fortsatta arbete.

I byggnadsstadgan från 1959 föreskrivs i 1 kap, 1 §

"I varje kommun skall finnas en byggnadsnämnd, som har att öva inseeende över hur kommunens område bebygges.

Särskilt åligger det nämnden

.....

att samarbeta med övriga myndigheter, vilkas verksamhet berör nämndens arbetsområden eller vilkas bedömande äro av betydelse för nämndens verksamhet"

Det har tidigare varit svårt för byggnadsnämnden att veta när landsantikvariern skall kontaktas. I och med presentationen av denna inventeringsrapport klargörs det vilka ärenden som berör landsantikvariens arbetsområden.

Vid alla ärenden som rör fastigheter med särskilt beaktansvärda byggnader samt vid alla sådana som rör fastigheter i de sammanhängande miljöområdena bör landsantikvariens yttrande inhämtas.

PRINCIPER FÖR URVALET AV INVENTERINGSOBJEKT

Det är svårt att ge några generella regler för urvalsförfarandet, men de punkter som här nedan anges får ses som riktlinjer och varje fastighet har bedömts med hjälp av en kombination av dessa punkter.

1 Det tidstypiska utseendet

Varje stilepök har sina karakteristiska drag, detta kan visa sig i bl.a. huskroppens form och i enskilda detaljer som fönster-, dörr- och fasadtyper. Äldre byggnader som fortfarande i alla detaljer har kvar sitt ursprungliga utseende är ytterst sällsynta. Ju mer tidstypisk en byggnad är desto värdefullare får den anses vara från kulturhistorisk synpunkt.

2 Aldern

Det tidstypiska utseendet och konstruktionen är av betydligt större vikt än åldern. En fullständigt bevarad mangårdsbyggnad från 1700-talet t.ex. är av större intresse än en motsvarande från 1910-talet. Förhållandet är däremot det motsatta om 1700-talshuset har en modern exteriör och detta inte är fallet med 1910-talshuset. Aldern är sålunda inte avgörande. De fastigheter som presenteras i denna rapport är en sammanställning av de mest angelägna skyddsobjekten.

3 Den inre miljön

Med den inre miljön menas här den miljö som bildas av samtliga till en fastighet hörande byggnader. Den viktigaste byggnaden är bostadshuset, men ju bättre gårdshelheten är bevarad desto större intresse. En mycket välbevarad ekonomibyggnad kan väl motivera att fastigheten inventeras.

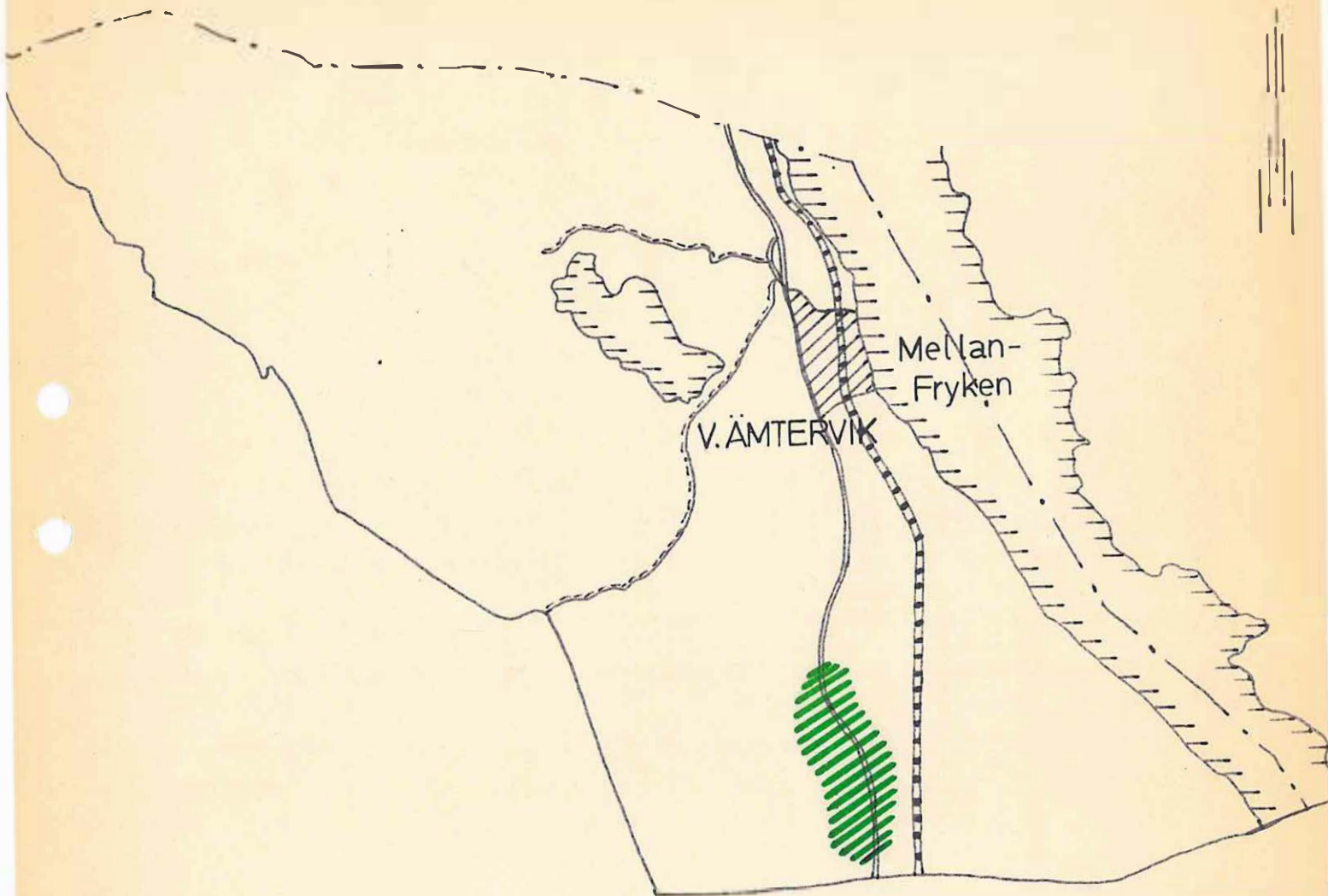
4 Den yttre miljön

Med den yttre miljön menas här den miljö som bildas av kringliggande fastigheter eller omgivande landskapet. Här en fastighet kulturhistoriskt värde ökas detta värde om omgivningen är oförstörd. Detta kan föra med sig att en fastighet finns redovisad i inventeringen på grund av den omgivande bebyggelsens värde.

5 Karakteristiskt för bygden

Av vikt vid inventeringen är också om en byggnad kan anses vara karakteristisk för den bygd där den står. Mångårdsbyggnaden av ett visst utseende kan vara typiska för en bygd eller socken och villor eller arbetarbostäder för ett samhälle. En enstaka villa med speciellt utseende har dock mindre intresse på rena landsbygden etc. Emellertid finns det naturligtvis undantag. Arkitekturade byggnader kan ha konsthistoriskt intresse eller ett hus kan ha varit bostad för en känd person och därigenom få kulturhistoriskt specialintresse.

Den utförda inventeringen är en exteriörinventering och interiörerna har ej haft någon avgörande betydelse för bedömningen.

0 5 km

KARTA NR 1
VÄRDEFULLA MILJÖER

SUNNE KOMMUN

V. ÄMTERVIKS S:N

SKALA 1:100 000

VÄRDEFULLA MILJÖER OCH LANDSKAPSAVSNITT

Karta 1 visar skyddsvärda miljöer inom Västra Ämterviks socken. Det är ofta svårt att passa in enstaka äldre minnesmärken i den moderna planeringen utan att de förlorar en del av sitt kulturhistoriska värde. Därför är det både ur bevarings- och planeringssynpunkt fördelaktigt att satsa på miljöer, där det ingår ett flertal för bygden karakteristiska objekt från skilda tider. Miljöer, där fornlämningar, byggnader, äldre vägnät, kulturlandskap etc. finns samlat till en kulturhistorisk enhet visar på äldre tiders samspel mellan bebyggelse och natur. Sådana områden får stor vetenskaplig och pedagogisk betydelse. Inte minst värdefulla blir de också som rekreationsområden. Arbetet har därför syftat till att avgränsa karakteristiska och särskilt beaktansvärda miljöer, vilka avses ligga till grund för bevaringsområden markerade i den fysiska planeringen.

Ur det totala inventeringsmaterialet har vid bearbetningen utkristalliserats en rad kulturhistoriskt intressanta miljöer. Det är framför allt byggnader av äldre typ som konstituerat områdena, men även kulturlandskapets karaktär har haft betydelse. Förutom den nedan upptagna miljön har även området kring V. Ämterviks kyrka ansetts vara särskilt beaktansvärt. Kring kyrkan ligger flera byggnader vilka medtagits i förteckningen över särskilt beaktansvärda byggnader. På grund av bebyggelsens blandade karaktär har det emellertid ansetts olämpligt att ta upp själva samhället som en speciell miljö. Kyrkans dominerande läge i samhället och i bygden samt dess karaktär av landmärke vid sjön Frykens strand (med kyrkan i Ö. Ämtervik som pendang) har dock motiverat ett särskilt omnämnande. Önskvärt är att vid nybyggnad hänsyn tas till kyrkan på så sätt att dess dominans i samhället och i landskapet vid Fryken beaktas.

Följande miljö är aktuell inom Västra Ämterviks socken. (se översiktskarta 1)

A. Bäckebrom - Elofstorp Karta 11239, 11249, 11330, 11340

A. Bäckebrom - Elofstorp. Karta 11239, 11249, 11330, 11340

Bebyggelseområde i södra delen av V. Ämterviks socken från Elofstorp i norr till Bäckebrom i söder. Bebyggelsen följer väg 234 och omges av ett öppet kulturlandskap i form av en bred dalgång. Det uttagna området saknar naturliga avgränsningar i terrängen.

Beskrivning

Bäckebrom - Elofstorp är ett typiskt jordbruksområde med en enhetlig äldre bebyggelse. Flertalet gårdar ligger i omedelbar anslutning till vägen som följer en gammal sträckning. Till flera av gårdarna hör mangårdsbyggnader av traditionell värmeländsk typ i två våningar med faluröda väggar (t.ex. Bäckebrom 1:54, Bäckebrom 2:1). Dessutom finns manbyggnader av yngre typ med ljus panelklädsel (t.ex. Bäckebrom 1:20, Elofstorp 9:1). I Elofstorp ligger en äldre missionshusbyggnad (Elofstorp 1:42) samt längre norrut en bygdegård i nationalromantisk stil från 1920-talet, vilken uppförts av socknens JUF-förening (Elofstorp 1:78).

Rekommendationer

Det är av stor vikt för området att det öppna kulturlandskapet runt gårdarna hålles i hävd. Områdets enhetliga karaktär bör bevaras och eventuella nytillkommande byggnader anpassas till de befintliga i fråga om läge, form, material och färg.

FORNLÄMNINGAR

I det följande framlägges en förteckning över de anläggningar, vilka upptagits vid Riksantikvarieämbetets forminnesinventering inom V. Änterviks socken år 1966. De angivna numren hänför sig till ämbetets forminnesregister.

Vid en genomgång av fornlämningarna bedömes dessa dels utifrån vetenskapliga aspekter, dvs. huruvida fornlämningarna genom sin art, typ, spridningsbild, terrängläge m.m. ställer vissa problem eller kan antagas kunna ge svar på olika frågor kring vår förhistoria, dels utifrån sociala aspekter, dvs. i vad mån anläggningarna kan anses vara av betydelse för möjligheterna att förstå områdets eller bygdens historia eller eljest vara av turistiskt eller pedagogiskt värde. Här måste betonas att en bedömning alltid måste grundas på dagens kunskaper och erfarenheter, och att värderingarna i framtiden kan komma att ändras beroende på nya kunskaper, vunnna genom vetenskapliga bearbetningar eller eljest genom andra faktorer.

Alla fornlämningar är skyddade enligt lag den 12 juni 1942 om forminnen, men vid en genomgång utifrån ovannämnda aspekter framgår klart att vissa fornlämningar kräver ett avsevärt större miljöskydd och hänsynstagande vid en ev. planläggning. En fornlämning karakteriseras ofta av ett speciellt terrängläge, vilket är en del av själva fornlämningen. På karta 2 har med särskild markering angivits de fornlämningar som kräver ett sådant speciellt hänsynstagande. Anledningen härtill har redovisats för de aktuella objekten i samband med förteckningen över fornlämningarna.

I en särskild del av förteckningen upptages sådana objekt, vilkas karaktär av fornlämning är tveksam, men där en kontrollundersökning måste företagas före en ev. exploatering. En sådan sondering bör bl.a. göras för att förhindra kostnadskrävande, försenande överraskningar vid exploateringen. Dessa anläggningar har ej karterats, men i förteckningen anges fastigheterna och de aktuella ekonomiska kartbladen.

Slutligen presenteras de milstenar, minnesstenar, broar och andra lämningar från historisk tid, vilka ävenledes äger skydd enligt forminneslagen. Dessa anläggningar har karterats på karta 3. Broarna kan orsaka bevarande-problem, om de tages ur allmän trafik och statens vägverk därigenom avsäger sig ansvaret för desamma. Ofta kan dessa frågor lösas genom ett kommittalt övertagande av ansvaret för dem.

Sunne kommun har i jämförelse med många andra kommuner i Värmland ett förhållandevis rikt förhistoriskt fornlämningsbestånd. Det är dock något ensidigt med en klar övervikt för rösen och stensättningar, gravformer som man traditionellt hänför till bronsåldern.

Praktiskt taget alla fornlämningar är belägna kring Frykens stränder och då i synnerhet på den östra sidan. Här ligger rösen och stensättningar tätt som ett pärlband. En motsvarande koncentration kring vattendrag kan man i Värmland endast påträffa i Arvika kommun längs Glassfjorden. I övrigt finns några gravhögar kring Rottneros och Sunne samt ett antal fångstgropar som dock ligger spridda i östra delen av kommunen utan någon koncentration någonstans.

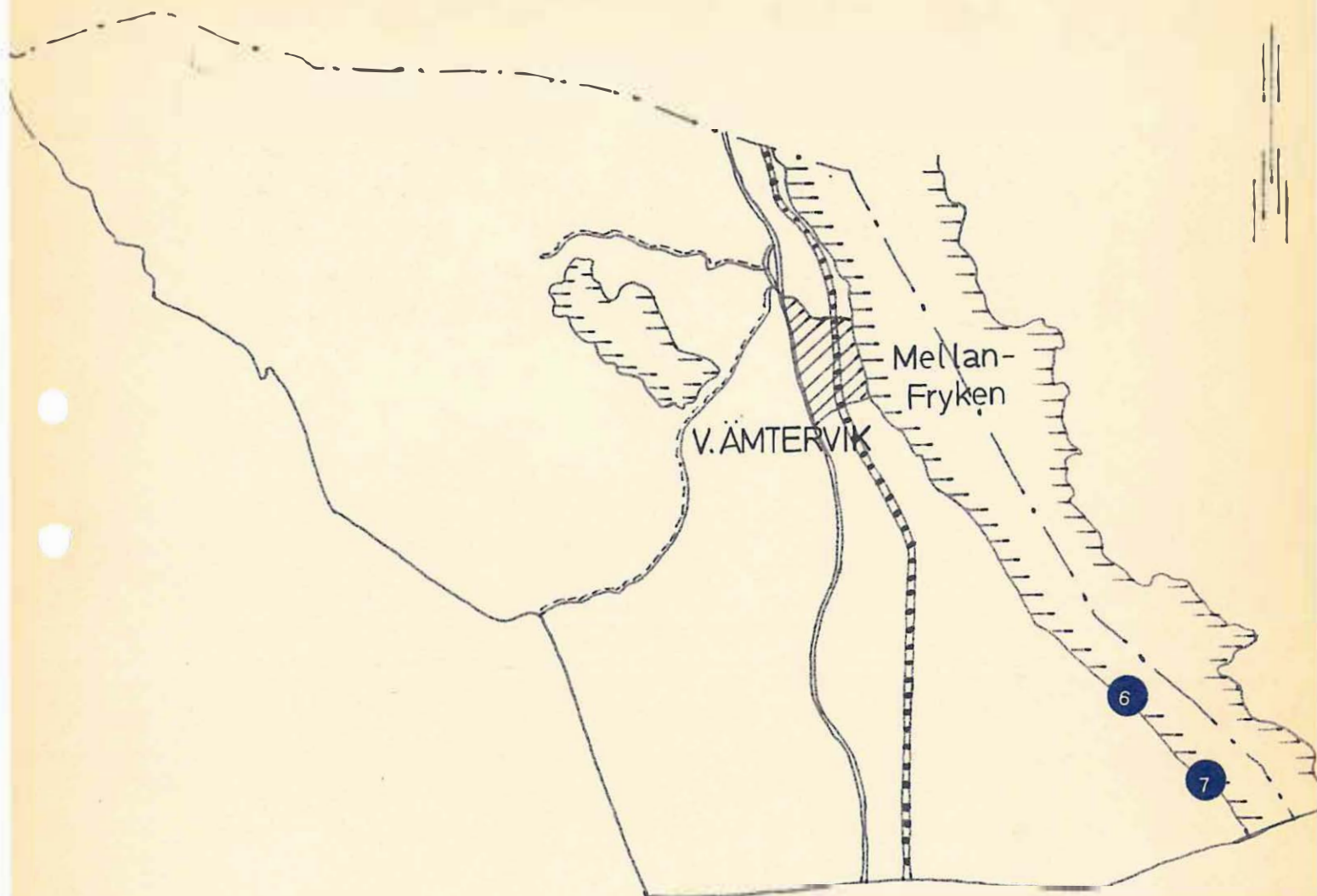
Boplatser från förhistorisk tid känner vi idag till i några fall, bl.a. från gården Bössviken i sydligaste delen av Östra Ämterviks socken. Här har man funnit ett flertal stenyxor samt en spjutspets. Fynden har framkommit vid en pågående inventering av stenåldersboplatser i länet och har ännu inte hunnit bearbetas, varför man ännu inte kan säga något om boplatsens utsträckning. I övrigt föreligger från skilda delar av kommunen ett stort antal lösfynd i form av yxor m.m. från stenåldern, och det är troligt att många av dem härrör från boplatser, men utan en systematisk genomgång av materialet kan detta inte avgöras. Det bör i detta sammanhang påpekas möjligheten att man vid markarbeten kan påträffa rester av förhistoriska boplatser. Som regel utgöres dessa rester av härdar, kulturlager, fynd eller ev. riklig förekomst av skärvsten. Någon gravform från stenåldern har dock inte påträffats inom Sunne kommun.

Den utan tvekan vanligaste gravformen i kommunen är rösen och stensättningar. Dessa anläggningar brukar man hänföra till bronsåldern. Ofta är de stora och monumentalt placerade med vid utsikt över närbelägna vattendrag. I Sunne kommun finns många bra exempel på sådana placeringar. Rösena ligger där företrädesvis på östra sidan om Mellanfryken och Övre Fryken. De anläggningar som är i bäst skick är de koncentrationer som finns vid Skönberga i norra delen av Lysviks socken samt vid Smedsby i Östra Ämterviks socken. Dessa är karakteristiskt belägna och kan ses som fina representanter för fornlämningar av detta slag.

Om det är så att gravarnas placering sammanfaller med boplatsernas läge, skulle man under bronsåldern praktiskt taget uteslutande ha bott vid Frykens östra strand medan man under den därefter kommande perioden, järnåldern, delvis också skulle ha bott på västra stranden, nämligen vid Sunne och Rottneros. Här finns kommunens enda representanter för järnålderns gravsätt, högarna. Högarna vid Kolnsäudden och Rottnerosparken är de bästa i sitt slag i kommunen. De är dessutom belägna på sådana platser att de årligen besöks av en mängd turister.

De få fångstgropar som finns i kommunen är tämligen små och anspråkslösa och någon koncentration finns inte. De är huvudsakligen belägna i Lysviks och Östra Ämterviks östra delar. Fångstgropsjakt förbjöds så sent som 1865 varför dessa gropar kan avspegla ett relativt sent jaktsätt.

Värmlands museum har under flera år inom ramen för museets fornvårdsprogram och genom skogsvårdsstyrelsens försorg företagit omfattande röjningsarbeten kring flera av fornlämningsarna inom undersökningsområdet. De objekt eller områden med fornlämningsar som röjs är i första hand de, vilka här angetts kräva ett särskilt hänsynstagande.

SUNNE KOMMUN

V. ÄMTERVIKS S:N

SKALA 1:100 000

0 5 km

KARTA NR 2
FÖRHISTORISKA LÄMNINGAR

12 FÖRNLÄMNINGAR

20 FÖRNLÄMNINGAR SOM KRÄVER
SÄRSKILT HÄNSYNSTAGANDE

FÖRTECKNING ÖVER FÖRHISTORISKA LÄMNINGAR, MILSTENAR M.M. I V. ÄMTERVIKS
SOCKEN

(Nummer i enlighet med Riksantikvarieämbetets inventering)

FÖRNLÄMNINGAR (översiktskarta 2)

Förnlämning 6

Kålsgården 1:30

Karta: 11 D 4 a

Röse, 8 m diam, 0,8 m h, grop i mitten
3 m diam, 0,8 m dj.

Förnlämning 7

Sillegården 1:90, 1:62,

Karta: 11 D 3 b

Röse, 6 m diam, 0,5 m h, grop i mitten
1,5 m diam, 0,3 m dj.

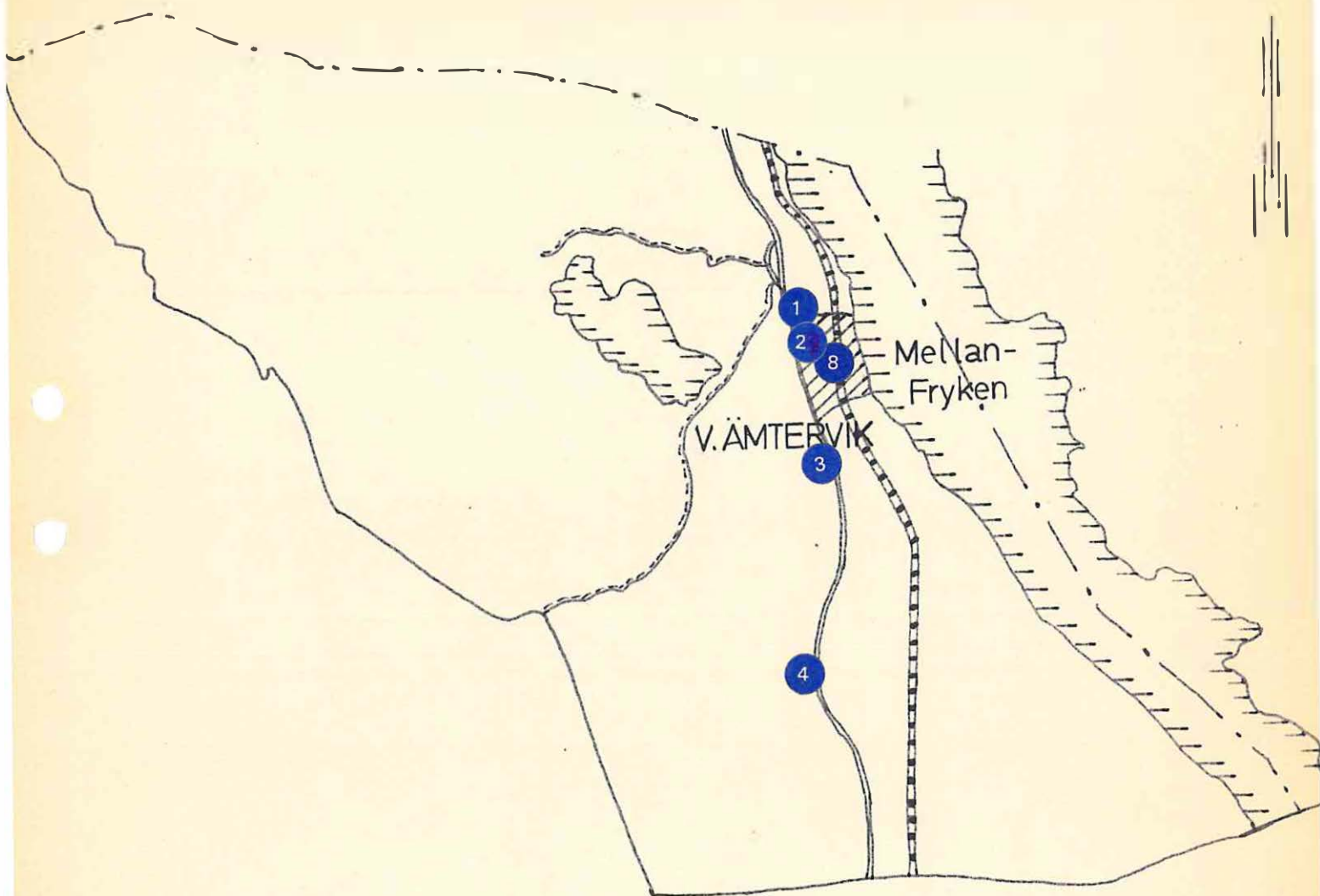
ANLÄGGNINGAR SOM MÅSTE KONTROLLUNDERSÖKAS

Fornlämning 5

Rösen ?

Kisterud 1:9

Karta: 11 C 5 j

SUNNE KOMMUN

V. ÄMTERVIKS S:N

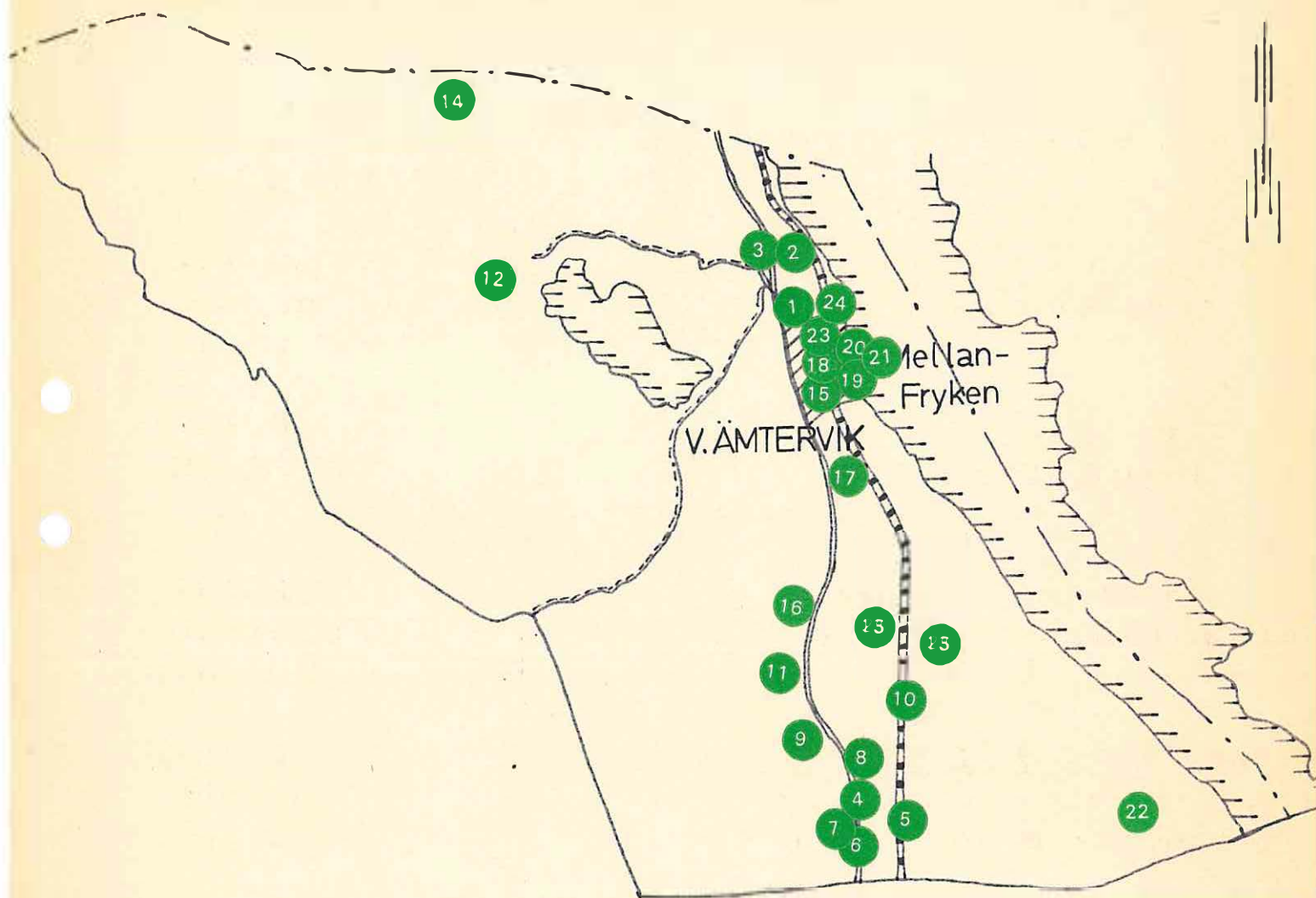
SKALA 1:100 000

0 5 km

KARTA NR 3
HISTORISKA LÄMNINGAR

MILSTENAR, MINNESSTENAR, BROAR, INDUSTRIHISTORISKA LÄMNINGAR M.M., VILKA
OCKSÅ ÄGER SKYDD ENLIGT FORNMINNESLAGEN (Översiktskarta 3)

Fornlämning 1 Svensby 1:42 Karta: 11 C 5 j	<u>Milstolpe</u> , kalksten, 1 m h, 0,4 m br, inskrift: "1/4 MIL 1767". Kallmurat postament 1,3x1,3 m, 0,7 m h.
Fornlämning 2 Svensby 3:1 Karta: 11 D 5 a	<u>Minnessten</u> , granit, 2,8 m h, 0,75 m br, inskrift: "Minne av konungaparets besök 4/7 1918".
Fornlämning 3 Sillegården 1:42 Karta: 11 D 4 a	<u>Milstolpe</u> , kalksten, 1,6 m h, 0,6 m br, inskrift: "AF 1 MIL IAH 1767". Postament 1,5x1,5 m, 0,5 m h.
Fornlämning 4 Kringeråsen 1:12 Karta: 11 C 4 j	<u>Milstolpe</u> , kalksten, 0,8 m h, 0,4 m br, inskrift: "1/2 MIL 1767". Postament 1,1 x 1,1 m, 0,6 m h.
Fornlämning 8 Kyrkby 1:1 Karta: 11 D 5 a	<u>Gammal kyrkogård</u> med minnessten, 55x40 m, omgiven av stenvmur 1 m br, 1 m h, rest sten 3,2 m h, 0,7 m br, inskrift: "Här stod fädernas kyrka 1673- 1815".

SUNNE KOMMUN

V. ÄMTERVIKS S:N

SKALA 1:100 000

0 5 km

KARTA NR 4
SÄRSKILT BEAKTANSVÄRDA
BYGGNADER

FÖRTECKNING ÖVER SÄRSKILT BEAKTANSVÄRDA BYGGNADER I V. ÄMTERVIKS SOCKEN
(Översiktskarta 4)

- 1 Berga 1:18
 Karta 11259

 Missionskyrka. Större spritsputsad och vitmålad stenbyggnad från 1925 med eternittak. Huvudingången framhävs av en hög barockinspirerad gavel. På gaveln finns texten Missionskyrkan. Portaler och fönster har mjukt spetsbågig form.

- 2 Berga 2:1
 Karta 11259

 Prästgård. Timrad manbyggnad från 1864 med faluröd lockpanel och betongtak. Huset har på framsidan en bred frontespis och en dominerande portal. Till prästgården hör diverse ekonomibyggnader samt en modern arrendatorsbostad. Störst intresse har den lilla timrade tiondeboden från 1858.

- 3 Berga 2:2
 Karta 11259

 Hembygdsgård. Timrad manbyggnad från 1700-talets slut med faluröd lockpanel och tegeltak samt halvcirkelformade vindsfönster. Huset är flyttat från Kisterud. F.d. soldattorp från 1800-talets mitt, vilket kommer från Lysvik. Torpet är knuttimrat med faluröd lockpanel och tegeltak. Knuttimrad stolpbod, säterstuga, ria och magasin alla med bara ofärgade timmerväggar. Stolpboden står på höga trästolpar och har tak av bräder, säterstugan har torvtak.

- 4 Bäckeborn 1:20 Där öst
 Karta 11330

 Bondgård. 1 1/2 plans timrad manbyggnad med gul locklistpanel och tegeltak byggd 1865. På framsidan har huset en lövsågeriveranda med bågemotiv samt en frontespis. Verandor av motsvarande typ finns på många hus i socknen och det vore önskvärt att en representant kunde bevaras. Denna veranda tillkom 1921, medan huset är äldre. Trädgården omramas av höga träd. Till gården hör diverse ekonomibyggnader från 1800-talets början.

- 5 Bäckebrom 1:45, 1:46
Karta 11330
- F.d. Bäckebroms station vid Fryksdalsbanan. Tvåvåning träbyggnad med gulmålad panelklädsel och tegeltak/betongtegeltak, som är djupt neddraget över fasaden. På den sida som är vänd mot spåret har huset ett öppet indraget väntrum. Fönstren är utbytta mot ospröjsade men i övrigt är stationens utseende väl bevarat sedan byggnadstiden omkr. 1910. Stationerna utmed Fryksdalsbanan hade alla samma utseende.
- 6 Bäckebrom 1:54
Karta 11330
- F.d. bondgård. Tvåvåning timrad manbyggnad med faluröd locklistpanel och tegeltak. Huset är enligt uppgift från 1860-talet. Till gården hör en lillstuga i motsvarande utförande samt en ladugård med delvis mycket gamla partier.
- 7 Bäckebrom 2:1 Där opp
Karta 11330
- Bondgård. Tvåvåning timrad manbyggnad med faluröd locklistpanel och tegeltak, enligt uppgift byggt omkr. 1830. På framsidan har huset veranda och balkong av yngre datum.
- 8 Elofstorp 1:42
Karta 11330
- Missionshus. Större timmerbyggnad med faluröd locklistpanel och plåttak, uppförd omkr. 1880 av Västra Ämterviks missionsförsamling. Huset inrymmer kyrkosal och bostad. Ingångsdörrarna sitter på ena gaveln.
- 9 Elofstorp 1:78
Karta 11249
- Bygdegård. Tvåvåning träbyggnad med faluröd locklistpanel och tak av eternit. På övervåningen har huset en öppen loftgång. Bygdegården är uppförd på 1920-talet av Västra Ämterviks JUF-förening.
- 10 Elofstorp 6:1
Karta 11330
- F.d. banvaktsstuga. Liten träbyggnad med gul locklistpanel och tegeltak. Stugan ligger vid den år 1913 öppnade Fryksdalsbanan och bör ha uppförts vid samma tid.

- 11 Elofstorp 9:1
Karta 11249
Bondgård. 1 1/2 plans manbyggnad av timmer med gul locklistpanel och tegeltak. På framsidan har huset en välbevarad glasveranda, som täcks av en balkong samt en frontespis över denna. Ett välbevarat exempel på en tidstypisk manbyggnad från 1800-talets slut. Till gården hör diverse ekonomibyggnader, bl.a. en välbevarad lillstuga.
- 12 Folkesgården 1:40
Karta 11259
F.d. torp. Liten timrad stuga med faluröd lockpanel och tegeltak. Ett tidstypiskt hus från 1800-talets slut med veranda.
- 13 Grava 1:2 Där fram
Karta 11340
Bondgård. Tvåvåning, knuttimrad manbyggnad med faluröd lockpanel och tegeltak, enligt uppgift ursprungligen från omkr. 1800. Huset har en enkel snickarglädjeveranda, som passar väl ihop med byggnaden. Mitt framför huset står ett stort vårdträd. Till gården hör diverse ekonomibyggnader, bl.a. ett mindre uthus med fina fönsteromfattningar.
- 14 Hensgård 1:36 Östra Brengren
Karta 11268
F.d. bondgård. Tvåvåning, knuttimrad manbyggnad med faluröd lockpanel och tegeltak. Huset har smårutiga fönster med 16 glas i varje, vilket ger ett ålderdomligt intryck. Ekonomibyggnader i dåligt skick.
- 15 Kålsgården S 77-10
Karta 11350
Kraftverk. Liten kraftverksbyggnad av rött tegel och plåttak. Entrén är klassiskt utformad med två förkroppade kolonner som bär ett överstycke runt en dubbeldörr som kröns av ett stort halvcirkelformat fönster. Enligt årtal över dörren är kraftverket uppfört 1933.
- 16 Liane 1:24
Karta 11249
Missionshus. Vitputsad tegelbyggnad med tegeltak från 1895, enligt årtal på fasaden. Huset har gavelingång samt inrymmer kyrkosal och bostad. Det är uppfört av V. Ämterviks baptistförsamling.

- 17 Sillegården 1:50
Karta 11340 F.d. bondgård, nu sommarställe. Litet trähus med faluröd locklistpanel och brutet tak täckt av tegel. Välbevarade detaljer som veranda, fönster m.m. En tidstypisk villa i nationalromantisk stil från 1900-talets början.
- 18 Svensby 1:94 Boströmsgården
Karta 11350 Bondgård. 1 1/2 plans timrad manbyggnad med vitmålad lockpanel och skiffertak. Huset lär vara från tiden kring sekelskiftet 1800. Det har halvcirkelformade vindsfönster och prydnadsnickerier på vindskivorna. Framsidans veranda är byggd ca 1920, baksidans balkong är likaså av senare datum. Till gården hör diverse ekonomibyggnader, bl.a. en gammal lillstuga som tidigare stått vid vägen och inrymt affär.
- 19 Svensby 1:177 Sillegårdsbrunn
Karta 11350 F.d. brunnsinrättning. Tvåvånigt, timrat bostadshus med gul locklistpanel och tegeltak, byggt på 1890-talet. Restaurangbyggnad från 1915 av trä med faluröd panel på förvandring och tegeltak. Byggnaden har många stora fönster vända ut mot Fryken, samt en liten ateljé i en överbyggnad uppe på taket med rundbågefönster. Samlingslokal från 1927 samt ett flertal badgäststugor från 1910- 1920-talet i samma utförande. Brunnsinrättningen är nu nedlagd och många hus står oanvända.
- 20 Svensby 1:178
Karta 11350 F.d. bondgård. Tvåvånig, timrad manbyggnad med faluröd panelklädsel och tegeltak. Huset skall enligt uppgift vara från 1700-talets slut, men torde ha fått sitt nuvarande tvåvåniga utseende under 1800-talet. Varandan är tillkommen på 1950-talet. Till fastigheten hör en lillstuga och tre äldre bodar, däribland en med inbyggd loftgång och en med vällingklocka på gaveln.

- 21 Svensby 1:212
Karta 11350
- F.d. järnvägsstation i Västra Äntervik vid Fryksdalsbanan. Tvåvåning träbyggnad med gulmålad panelklädsel och tegeltak/betongtegeltak, som är djupneddraget över fasaden. På den sida som är vänd mot spåret har huset ett öppet indraget väntrum. Fönstren är utbytta mot ospröjsade men i övrigt är stationens utseende väl bevarat sedan byggnadstiden omkr. 1910. Stationerna utmed Fryksdalsbanan hade alla samma utseende.
- 22 Svensby 2:2
Karta 11330
- F.d. torp och urmakarverkstad, nu sommarbostad. Liten knuttimrad stuga med faluröd panelklädsel och tegeltäckt åstak, enligt uppgift från 1840-talet. På framsidan sitter en välbevarad snickarglädjeveranda. Till gården hör flera äldre ekonomibyggnader i välunderhållet skick. En enhetlig och komplett liten gårdsanläggning. På ena gaveln har huset en tillbyggnad som inrymt en urmakarverkstad.
- 23 Svensby 3:1
Karta 11350
- Västra Änterviks kyrka. Vitputsad stenkyrka med skiffertak, uppförd 1820, 5 år efter det att socknens äldre träkyrka hade brunnit ned. Kyrkan är ritad av byggmästaren J. Westman. Den har ett vackert och väl synligt läge över Fryken.
- 24 Svensby 3:1
Karta 11350
- F.d. sockenstuga och skola, nu församlingshem och bibliotek. Vinkelbyggt trähus med faluröd locklistpanel och tegeltak, uppfört 1914. Verandan liksom garage i källaren är nyare tillägg. I byggnaden ingår den gamla sockenstugan.
- 25 Säljebacka 1:28
Karta 11340
- F.d. skola. Gul putsad tegelbyggnad med vitputsad pilastrar, fönsteröverstycken m.m. i klassicerande stil, samt tegel/plåttak. Huset är byggt 1871. Den vackra och ovanliga skolbyggnaden är tyvärr ganska förfallen.

PM I BYGGNADSVÄRDE

En stor del av en byggnads värde ligger i att dess tidstypiska karaktär bevarats i dess yttre utseende. Men den måste också vara så fullständigt bevarad som möjligt i sina detaljer. Tyvärr blir just dessa detaljer ofta föremål för förändringar. Förändringarna motiveras ibland av praktiska skäl, men lika ofta är det rent oförstånd från ägarens sida, som gör att exempelvis värdefulla snickerier blir utbytta och kakelugnar tas bort. Erfarenheten visar att ägarna i de flesta fall är mycket tacksamma för att i tid få uppgifter om sådana detaljer som är viktiga för byggnadens kulturhistoriska värde. Dessa kan i många fall höja byggnadens värde också rent ekonomiskt.

Emellertid finns det en tradition att äldre hus skall renoveras så genomgripande att de ur inredningssynpunkt får samma utseende som nybyggnader. I de flesta fall skulle mindre genomgripande åtgärder leda till samma resultat ur funktionell synpunkt. De enskilda ägarna behöver här myndigheternas stöd och rådgivning. Det är självklart att kulturhistoriskt värdefulla hus skall renoveras så att de fyller dagens standardkrav. Men renoveringen kan göras så att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

Följande sammanställning omfattar byggnadsdetaljer som är viktiga för en byggnads kulturhistoriska värde. De bör så långt möjligt bevaras. Att byggnadsnämnden vid granskning av ansökningar rörande dessa detaljer följer här utfärdade rekommendationer - vore önskvärt.

EXTERIÖR

Fasaden

a. Viktigast är att kulturhistoriskt värdefulla byggnader får bibehålla sina fasader i oförändrat skick. I första hand gäller detta fasadernas färg och material. Ett utbyte av fasadbeklädnaden minskar i de flesta fall en byggnads kulturhistoriska betydelse.

Exempel:

Träpanel är utmärkande för svenskt byggnadsskick under de senaste två århundradena. Panelen är en del av husets arkitektur och bör därför fullt bibehållas. Skadade delar av panelen kan bytas mot nya med samma utseende. Man bör undvika att byta hela panelen - de bräder som kan användas igen bör bibehållas.

Färgen bör i princip vara samma som huset haft tidigare. Också detaljer, som knutar, foder etc., i avvikande färg bör målas i den färg de tidigare haft. Särskilt viktigt är behållandet av rödfärgen. I äldre tid var husen i allmänhet rödfärgade och ännu utgör rödfärgen ett viktigt inslag i det svenska kultur-

landskapet. Med rödfärg menas här den faluröda slämfärgen - en vägg som målas med täckande färg (olja-, plastfärg) får ett helt annat utseende.

Snickerier: dörr och fönsterfoder, taklist och andra snickerier är en del av husets arkitektur och måste bibehållas om inte husets utseende skall förändras. Skadade delar bör bytas ut mot nya med exakt samma utseende och profilering. Ännu mer än i fråga om panelen gäller här att alla delar som är i användbart skick skall bibehållas.

Ytterdörren

b. En gammal ytterdörr bör bevaras. Sätt ej en modern dörr på ett gammalt hus.

Fönster

c. Fönstrens form och placering är ytterst viktig för byggnadens utseende. Byter man fönster mot kopplade är det viktigt att fönstrens dimensioner, spröjsindelning bibehålles. Ev. kan innerrutan göras hel om den gamla indelningen bibehålles i det yttre. Observera att snickare sätter in det gamla glaset i den nya bågen om man så vill.

Tak

d. Den ursprungliga taktäckningen har ofta varit skiffer eller takspån. Dessa är svåra att få tag på i dag och mycket arbete är förbundet med läggandet av spån och skiffer. Det vanligaste ersättningsmaterialet är taktegel. I undantagsfall kan andra material användas, förutsatt att de har samma färg och karaktär som det ursprungliga materialet. Av de olika plåtmaterialen kan den grafitgrå, korrugerade plåten användas eller pannplåt som målas i en grafitgrå färg. Utbytes ett spåntak mot tegeltak, glöm inte att kontrollera att takstolskonstruktionen är tillräckligt kraftig för att kunna bära upp det betydligt tyngre tegeltaket. Vindskivor och andra detaljer bör konstrueras lika de ursprungliga med samma mått.

Veranda, förstukvist

e. En veranda hör ofta samman med husets byggnadsstil och bör därför bibehållas. Eventuellt "snickarglädje" är ett värdefullt inslag som så långt som möjligt bör bibehållas, även om det ibland är ett senare tillskott till ett äldre hus.

INTERIÖR

Om huset är välbevarat också i det inre är betydelsefullt för det kulturhistoriska värdet. Tyvärr har de flesta äldre hus i dag mer eller mindre förändrats. Men också enstaka detaljer är värdefulla. Äldre detaljer i inredningen bidrar ofta till att öka trivselen och höja husets ekonomiska värde.

Planlösning

a. Många ombyggnader kan genomföras utan att planindelningen förändras. Det är bättre att bevara den befintliga planen och inskränka förändringarna till ombyggnaden av en del av huset än att företa en genomgripande förändring av planlösningen.

Eldstäder

b. En byggnads ekonomiska värde ökar om kakelugnar, spisar och eventuellt köksspis eller spiskåpa finns kvar. Kakelugnar och andra äldre eldstäder är redan så sällsynta att man bör inrikta sig på att bevara de som ännu finns kvar, de kan vara värda tusentals kronor.

Snickerier

c. Dörrar, dörr- och fönsterfoder, golv och taklistor bör återanvändas. Behöver dessa kompletteras finns inom länet ett flertal snickerier som nyttillverkar profilerade listverk.

Golv och tak

d. Äldre bräddtak eller brädgolv bör bevaras, även om de måste döljas av papptak eller mattor.

Ann.

Inte sällan förekommer tillägg av romantiserande byggnadsdelar och byggnadsdetaljer för att huset skall få äldre utseende än det redan har. Detta bör inte förekomma. Avgörande för husets värde är äktheten på fasadernas utseende och detaljer. Historieserande tillskott enbart minskar värdet.